

ТДУ 338.48. (575.3)

ҲОЛАТИ МУОСИРИ ИСТИФОДАБАРИИ ЗАМИНҲОИ КИШОВАРЗӢ ДАР ВИЛОЯТИ ХАТЛОН

Шарипов И.О., омӯзгори ДДБ ба номи Н.Хусрав

Калимаҳои калидӣ: кишоварзӣ, замин, истеҳсолот, заминҳои бекорхобида, майдони кишт, самаранокӣ, галла, гандум, шир, хоҷагӣ, заминҳои партов.

Замин дар соҳаи кишоварзӣ ҳамчун воситаи асосии истеҳсолот ба шумор рафта, аз истифодабарии самаранокии он тараққиёти соҳаҳои истеҳсолоти кишоварзӣ, алалхусус баҳши растанипарварӣ ва чорводорӣ вобастагии калон дорад. Аз ин рӯ, таҳлили истифодабарии замин бояд имкониятҳои бехтаркунии фонди замин, таркиби майдони кишоварзӣ ва дараҷаи истифодабарии захираҳои заминро таҳқиқ намояд.

Дар ҷараёни омӯзиш ва баҳодиҳии истифодабарии захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ, бояд нишондиҳандаҳои истифодабарии заминҳои кишоварзӣ, аз ҷумла: вазни қиёсии заминҳои кишоварзӣ дар майдони умумии замин, вазни қиёсии истифодаи киштзор дар майдони умумии замин, вазни қиёсии заминҳои шудгоршавандаи кишоварзӣ ва вазни қиёсии заминҳои бекорхобида дар майдони умумии киштзори кишоварзӣ мавриди таҳлил қарор гирад [1, с.140]. Бо назардошти ин гуфтаҳо дар ҷадвали 1 нишондиҳандаҳои истифодабарии заминҳои кишоварзӣ дар вилояти Хатлон мавриди таҳлил ва хулосарезӣ қарор дода мешаванд.

Ҷадвали 1-Нишондиҳандаҳои истифодабарии заминҳои кишоварзӣ дар вилояти Хатлон барои солҳои 2011-2018 [2, с.128]

Нишондиҳандаҳо	Аз он ҷумла							
	Ҳамаи шаклҳои хочагидорӣ		Ҳоҷагиҳои ҷамъияӣ		Ҳоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ)		Ҳоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ ва хочагиҳои дигари инфирудӣ	
	солҳо		солҳо		солҳо		солҳо	
	2011	2018	2011	2018	2011	2018	2011	2018
Вазни қиёсии заминҳои кишоварзӣ дар майдони умумии замин, %	25,7	25,5	56,4	58,4	49,8	49,7	83,2	83,0
Вазни қиёсии истифодаи киштзор дар майдони умумии замин, %	99,1	99,2	98,9	98,9	97,9	99,4	83,2	83,1
Вазни қиёсии заминҳои шудгоршавандаи кишоварзӣ, %	18,0	19,9	11,5	11,8	20,7	20,9	67,4	69,0
Вазни қиёсии заминҳои бекорхобида дар майдони умумии киштзори кишоварзӣ, %	0,09	0,08	1,1	1,12	0,009	0,006	-	-

Манбаъ: Маҷмуаи оморӣ. Кишоварзӣ вилояти Хатлон. Солҳои 2011-2018 ва ҳисобҳои муаллиф.

Муқоисаҳои нишондиҳандаҳои истифодабарии заминҳои кишоварзӣ дар ҳама шаклҳои хочагидорӣ нишон медиҳад, ки соли 2018 нисбат ба соли 2011 тағйирёбии мутлақи вазни қиёсии заминҳои кишоварзӣ дар майдони умумии замин 0,5% ва вазни қиёсии заминҳои бекорхобида дар майдони умумии киштзори кишоварзӣ бошад 0,1% рӯ ба коҳиш овардааст. Дар ин марҳила таҳлили баъзе нишондиҳандаҳои истифодабарии заминҳои кишоварзӣ умедворкунанда буда, тадричан афзоиш ёфтаанд. Масалан, вазни қиёсии истифодаи киштзор дар майдони умумии замин 0,1%, дараҷаи шудгоркунии майдонҳои кишоварзӣ 1,9%.

Бояд қайд намуд, ки дар равиҳои таҳқиқи барӯйхатгирии замин ҳамчун ҷорабиниҳои давлатӣ дар ҳудуди мамлакат бо мақсади тасҳеҳ кардани маълумоти ҳисобӣ оид ба мавҷудият ва тақсими замин барои даҳ соли охир анҷом дода нашудааст. Аниқияти далелҳои баҳисобгирии оморӣ хусусияти муназзам надорад ва танҳо аз рӯи объектҳои алоҳидаи баҳисобгирӣ ва ҳудудҳо анҷом дода мешавад. Аз ин рӯ, коҳиши воқеии заминҳои ҳосилдеҳро инъикос намудан ғайриимкон мебошад [3, с.203].

Вобаста ба ҳамаин, ба андешаи мо имрӯз фарқиятҳои назаррас дар байни масъалаҳои зерин мушоҳида мешаванд: (1) байни майдонҳои ошкоршудаи заминҳои истифоданашуда,

(2) майдонҳои заминҳое, ки дар бобати онҳо тартиби баргардонда гирифтани ба роҳ монда мешавад ва (3) майдонҳои замини гирифташуда, ҳамчунин заминҳое, ки барои истифодабарии шартномаҳои иҷора бекор карда шудаанд[4,с.161].

Дар чадвали 2 динамикаи масоҳати майдони кишти зироатҳои кишоварзиро дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣ вилояти Хатлон таҳлил ва баҳогузорӣ менамоем.

Чӣ тавре, ки аз нишондодҳои чадвали 2 маълум аст, ҳиссаи кишти амалан истифодашуда дар майдони умумии заминҳои ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣ, аз ҷумла дар хоҷагиҳои деҳқонӣ рӯ ба афзоиш ёфтааст. Дар соли 2018 назар ба соли 2011 ҳиссаи заминҳои киштшаванда дар майдони умумии киштзорҳои кишоварзӣ баробари 0,3% афзудааст; ҳиссаи замини бекорхобида бошад, дар майдони умумии киштзорҳои кишоварзӣ дар ҳамаи шаклҳои хоҷагии вилояти Хатлон дар соли 2018 назар ба соли 2011 0,8% кам шудааст (чадв. 2.).

Чадвали 2 -Динамикаи масоҳати майдони кишти зироатҳои кишоварзӣ дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣ вилояти Хатлон барои солҳои 1991-2018, га

Номгӯи зироатҳо	Солҳо					
	1991	2013	2015	2016	2017	2018
Зироатҳои ғалладонагӣ, аз ҷумла чуримакка барои дон	88882	219723	200964	201095	199886	180799
аз он гандум	57456	192727	174781	172977	171047	156220
шолӣ	4733	2591	2485	3480	2174	2227
Зироати техникӣ, ҳамагӣ	193080	139506	123001	125676	129009	131370
аз он пахта	189510	128123	113045	115535	119550	122404
зағир	2481	7460	5730	5846	5689	5506
Картошка	3300	11843	11470	11212	9693	12269
Сабзавот	10544	24297	28995	29870	30497	34499
Зироати полезӣ	7342	11490	13107	13210	13381	14177
Хӯроки чорво, ҳамагӣ	98318	25829	29253	31354	31450	30239
Мевагиҳо ва бутгамевагиҳо (аз он ҷумла ситрусӣ)	8530	41702	45094	46096	48373	48095
Ангур	13110	13745	13594	13624	13459	12936

Сарчашма: Маҷмуаи оморӣ. Кишоварзӣ вилояти Хатлон. Душанбе, 2019, с. 75-128

Ҳамаи ин ба нишондиҳандаҳои иқтисодии истифодаи заминҳои кишоварзӣ таъсири мусбат расондааст, ҳамчунин имкони истеҳсоли маҳсулоти иловагиро ба миён хоҳад овард.

Натиҷаи таҳқиқотҳои солҳои охир нишон медиҳанд, ки ҳисоби заминҳои партов, чарогоҳҳо ва дигар заминҳои бекорхобида, масоҳати майдони ба гардиши кишоварзӣ ворид гардидаан.

Дар чадвали 3. масоҳати майдони кишти шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон, ки соли 2019 аз ҳисоби заминҳои партов, чарогоҳ ва дигар намуди заминҳои ба гардиши кишоварзӣ ворид гардида, оварда шудааст.

Тибқи маълумотҳо ҳолати китъаҳои замин ба санаи 01.01.2019 чунин аст: - заминҳои партов 20292 гектарро ташкил медиҳанд, ки аз он 18485 гектарашон заминҳои обӣ мебошанд. Таркиби заминҳои ба гардиши кишоварзӣ ворид кардашудаи соли 2019-ро аз маълумоти чадвали 3. мушоҳида менамоем. Дар натиҷаи андешидани тадбирҳои иловагӣ дар хоҷагиҳои вилоят, ҳаҷми маҳсулоти умумии кишоварзӣ дар соли 2018 нисбат ба соли 2003 21,4% зиёд шудааст (чадв. 3.).

Омӯзиши ҳолати замини баъзе ноҳияҳои вилояти Хатлон, ошкорнамоии хусусиятҳои заминию иқлимӣ ноҳияҳо, таҳияи пешниҳодҳо оид ба истифодаи замини таъиноти кишоварзӣ бо назардошти ҳолати ҳокию обӣ мақсади асосии такмили ҳудудҳои мавҷудаи заминдорӣ (заминистифодабарӣ) мебошад.

Дар асоси дастури супоришҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба беҳтар кардани ҳолати истифодаи заминҳои таъиноти кишоварзӣ, беҳтар кардани вазъи беҳдошти замин ҳукумати шаҳру ноҳияҳои вилоят тадбирҳои мушаххас андешида, қарорҳои муҳим ба тасвиб расонда, корҳои зиёд анҷом дода истодаанд[5,с.359].

Чадвали 3-Ҳолати қитъаҳои замин дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон дар соли 2019

№	Шаҳру ноҳияҳо	Замини партов аз 01.01.2019		майdonи умумӣ, га	аз он:				Қитъаҳои замин ба намуди заминҳо гузаронида шуд		
		ҳамагӣ	обӣ		партов	ҷароғох	қорами лалмӣ	дигар заминҳо	қорами обӣ	қорами лалмӣ	боғ
1	А.Чомӣ	0	0	8,0		4,0	4,0				8,0
2	Кушониён	485	485	0,0							
3	Вахш	854	853	0,0							
4	Дӯстӣ	1447	1447	397,26	397,26				397,26		
5	Ёвон	13	11	0,0							
6	Қубодиён	3311	3311	25,98	25,98				19,26		6,72
7	Бохтар	1	1	0,0							
8	Норак	0	0	10,0		2,10	2,90	5,0			10,0
9	Н. Хусрав	4608	3637	0,0							
10	Панҷ	197	197	109,1	103,11		6,0		103,11		6,0
11	Леваканд	6	6	0,0							
12	Хуросон	0	0	0,0							
13	Ҷ. Балхӣ	237	232	3,0		2,0		1,0			3,0
14	Чайхун	4070	3747	0,0							
15	Шаҳритус	3180	3112	15,0	15,0						15,0
16	Балчувон	0	0	25,25		25,25					25,25
17	Восеъ	331	225	71,85	40,0			31,85	71,85		
18	Данғара	165	18	0,0							
19	Кӯлоб	0	0	0,0							
20	Муъминобод	1	1	20,0		20,0					20,0
21	Темурмалик	129	1	51,0		41,0	10,0				51,0
22	Фархор	1170	1159	276,38	31,14	233,34		11,90	44,38	15,0	217,0
23	Ҳамадонӣ	64	42	20,94	13,94	7,00			7,94	6,0	7,0
24	Ховалинг	0	0	137,0		117,3	19,70				137,0
25	Ш. Шоҳин	23	0	13,50		13,50					13,50
Чамъ дар вилоят:		20292	18485	1184,3	626,4	465,5	42,6	49,7	643,8	21,0	519,5

Сарчашма: Ҳисобкуниҳои муаллиф дар асоси ҳисоботи солонаи кумитаи идораи замини вилояти Хатлон барои соли 2019

Чадвали 4 - Самаранокии истифодаи киштзорҳо дар хоҷагиҳои вилояти Хатлон дар солҳои 2014-2018

Нишондиҳандаҳо	Солҳо					Фарқияти мутлақи ба-зисӣ
	2014	2015	2016	2017	2018	
Истеҳсол шуд дар 100 га майdonи кишт, сентнер						
-ғалла, гандум,	1475	1495	1519	1512	1576	106,8
-чуворимакка барои дон	320	315	348	348	420	131,3
Истеҳсол шуд дар 100 га майdonи х/к., сентнер						
-шир	1010	1018	1034	1009	982	97,2
-гӯшти ЧКШ	172	193,6	205,4	224	247,3	143,8
-гӯшти бузу гӯсфанд	63,6	71,6	75,9	82,9	91,4	143,7
Истеҳсолоти маҳсулоти умумӣ, ҳазор сомонӣ						
-ба 100 га киштзор	2906,7	2981,1	3064,3	3052,6	3126,1	107,5
-ба 100 га майdonи кишоварзӣ	2860,6	2926,9	2963,2	3024,4	3182,7	111,3
Шумораи чорво дар 100 га замини қорам						
-хайвони калони шохдор	217,9	250,7	264,3	264,5	266,3	122,2
-гӯсфанд ва буз	505,9	584,4	604,3	618,2	626,5	123,8

Сарчашма: Омори солонаи вилояти Хатлон барои солҳои 2014-2019 ва ҳисобҳои муаллиф.

Дар кадамҳои минбаъда, бо мақсади баҳодиҳии самаранокии истифодаи киштзорҳои кишоварзӣ дар чадвали 4. истифодаи самаранокии киштзорҳои кишоварзӣ дар хоҷагиҳои вилояти Хатлон барои солҳои 2014-2018 муайян карда шудааст.

Дар заминаи маълумоти чадвали 4. ба хулоса омадан мумкин аст, ки дар соли 2018 нисбати соли 2014 сатҳи нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодии истифодаи замин дар хоҷагиҳои вилояти Хатлон дар маҷмӯъ тамоили афзоишро доранд:

-истеҳсоли маҳсулоти гӯшти бо истифодаи арзишӣ ба 100 га киштзори кишоварзӣ 43,7-43,8% зиёд гардида, аммо арзиши истеҳсоли шир 2,8% коҳиш ёфтааст;

-бинобар сабаби баланд шудани нархи фурӯшии маҳсулоти гӯшти бештари хоҷагиҳои деҳқонӣ самти парвариши чорвои гӯшти равнақ дода истодаанд. Дар ин самт бояд механизми давлатии танзими ҳаҷми истеҳсол ва назорати нарх тавассути дастгирии давлатии молистеҳсолкунандагонӣ деҳот такмил дода мешавад;

-дар хоҷагиҳои вилояти Хатлон ба зиёдшавӣ ва нигоҳ доштани саршумори чорвои калони шохдор ва бузу гӯсфанд диққати махсус дода мешавад. Аз ин ҷост, ки дар ин давра саршумори говҳо ба 100 га замини қорам 22,2% бузу гӯсфанд 23,8% зиёд шудааст;

-таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар хоҷагиҳои вилояти Хатлон ҳаҷми дӯшиши шир аз як сар чорво кам аст -1629 кг (соли 2018), дар ҳоле, ки он дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ба 2504 килограмм, ҳисоби миёнаи ҷумҳурӣ 1785 килограммро ташкил медиҳад. Агар хоҷагиҳои шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон баробари хоҷагиҳои ҷумҳурӣ ширдӯширо таъмин мекарданд, он гоҳ бо таври иловагӣ мумкин буд, 74839 тонна бештар шир истеҳсол карда шавад. Ҳамзамон, дар хоҷагиҳои вилояти Хатлон гирифтани насл аз 100 модагов 66 сарро ташкил дод, яъне аз 100 сар модагов 34 сари он насл надодааст.

Хулоса роҳбарони хоҷагиҳо ва ҳокимияти иҷроии мақомоти шаҳру ноҳияҳо зарур аст, ки бояд ба масъалаи бештар кардани зоти чорво, зиёд кардани маҳсулнокии чорво, низоми захира ва додани хӯроқа ба чорво тадбирҳои зарурӣ андешиданд.

АДАБИЁТ

1. Самандаров И.Х. Сатҳи рушди иҷтимоии инфрасохтори деҳот/ И.Х. Самандаров, -Душанбе, 2003, Нашриёти ДАТ. - Саҳ.140.
2. Маҷмуаи оморӣ. Кишоварзӣ вилояти Хатлон. Душанбе, 2019. - С. 75-128.
3. Самандаров И.Х. Сатҳи рушди иҷтимоии инфрасохтори деҳот/ И.Х. Самандаров, -Душанбе, 2003, Нашриёти ДАТ. - Саҳ.140.
4. Шарипов И. Самаранокии истифодаи захираҳои замин ва об дар вилояти Хатлон //Вестник Бохтарского государственного университета имени Н.Хусрава. Бохтар, 2020. -№1/1(71). -С. 202-207
5. Шарифов З.Р., Ш. Давлатали Механизмы эффективного использования земельных ресурсов // Кишоварз, -2019. -№2 (82). -С.160-162.
6. Шарифов З.Р. Основы рыночной экономики и эффективности хозяйственного механизма АПК. Изд. «Ирфон», 2008. - С. 359.

АННОТАЦИЯ

ҲОЛАТИ МУОСИРИ ИСТИФОДАБАРИИ ЗАМИНҲОИ КИШОВАРЗӢ ДАР ВИЛОЯТИ ХАТЛОН

Муаллиф дар мақолаи худ масъалаи ҳолати имрӯзаи истифодабарии заминҳои кишоварзӣ дар вилояти Хатлонро мавриди таҳлил қарор додааст. Қайд намудааст, ки замин дар соҳаи кишоварзӣ ҳамчун воситаи асосии истеҳсолот ба шумор рафта, аз истифодабарии самаранокии он тараққиёти соҳаҳои истеҳсолоти кишоварзӣ, алалхусус соҳаи растанипарварӣ ва чорводорӣ вобастагии калон дорад. Таҳлилҳои муаллиф нишон додааст, ки соли 2018 нисбат ба соли 2011 тағйирёбии мутлақи вазни қиёсии заминҳои кишоварзӣ дар майдони умумии замин 0,5% ва вазни қиёсии заминҳои бекорхобида дар майдони умумии киштзори кишоварзӣ бошад 0,1% ру ба коҳиш овардааст.

АННОТАЦИЯ

СОВЕРШЕНИЕ СОСТОЯНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ В ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ

В своей статье автор анализирует современное состояние использования земель сельскохозяйственного назначения в Хатлонской области. Он отметил, что земля является основным средством производства в сельском хозяйстве, от эффективного использования которой во многом зависит развитие сельскохозяйственного производства, особенно растениеводства

и животноводства. Авторский анализ показывает, что в 2018 г., по сравнению с 2011 г., абсолютное изменение доли земель сельскохозяйственного назначения, в общей площади земель снизилось на 0,5%, а доля незанятых земель, в общей площади земель сельскохозяйственного назначения, снизилась на 0,1%.

Ключевые слова: сельское хозяйство, земля, производство, простаивающие земли, пашия, урожайность, зерно, пшеница, молоко, ферма, пустоши.

ANNOTATION

CURRENT STATE OF AGRICULTURAL LAND USE IN KHATLON PROVINCE

In his article, the author analyzes the current state of agricultural land use in Khatlon. He noted that the land is the main means of production in agriculture, and the effective use of which greatly depends on the development of agricultural production, especially crop production and animal husbandry. The author's analysis shows that in 2018 compared to 2011 the absolute change in the share of agricultural land in the total area of land decreased by 0.5%, and the share of idle land in the total area of agricultural land decreased by 0.1%.

Key words: agriculture, land, production, idle land, arable land, productivity, grain, wheat, milk, farm, waste land.